

تحلیلی بر نقش گردشگری در توسعه اقتصادی مناطق مرزی (مورد مطالعه: استان گلستان)

اکبر شربتی^۱

چکیده

امروزه صنعت گردشگری دارای آثار اقتصادی گسترده ای است، افزایش اشتغال، کاهش بیکاری، ارتقای سطح زندگی مردم و بهبود زیرساخت‌ها از مهم‌ترین تأثیرات مثبت اقتصادی گردشگری به شمار می‌روند. مناطق مرزی استان گلستان با برخورداری از چشم اندازهای طبیعی، آثار تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی در زمینه جذب گردشگر از قابلیت‌های زیادی برخوردار می‌باشند. گردشگری با تنوع بخشی به اقتصاد محلی، ایجاد منابع درآمدی جدید، توسعه صنایع دستی و بازارهای محلی می‌تواند موجبات توسعه اقتصادی مناطق مرزی را به دنبال داشته باشد. تحقیق حاضر در نظر دارد نقش گردشگری در توسعه اقتصادی مناطق مرزی را بررسی و تحلیل نماید. تحقیق از نظر هدف کاربردی است؛ از نظر ماهیت و روش از نوع تحقیقات توصیفی - تحلیلی به‌شمار می‌رود که به صورت پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق اساتید دانشگاه‌ها، کارشناسان سازمان‌های دولتی و خصوصی فعال در حوزه گردشگری، گردشگران و مدیران محلی بوده‌اند. حجم نمونه ۲۷۴ نفر، روش نمونه‌گیری هدف‌مند و ابزار سنجش، پرسشنامه توأم با مصاحبه بوده و برای تعیین روایی ابزار از روش اعتبار محتوایی و برای بررسی پایایی ابزار از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار اس. پی. اس. و برای اثبات فرضیات از آزمون کای اسکوئر و آزمون تی یک نمونه ای استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان داد؛ گردشگری در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، توسعه صنایع دستی، افزایش درآمد ساکنین، بهبود کیفیت زندگی، کاهش نرخ بیکاری و توسعه بازارهای محلی در مناطق مرزی تأثیر مثبت دارد.

واژه‌های کلیدی

گردشگری، جاذبه‌های گردشگری، توسعه اقتصادی، مناطق مرزی، استان گلستان

۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و مدرس گروه جغرافیای دانشگاه پیام نور؛ Akbar.sharbati@yahoo.com

گردشگری و گذران اوقات فراغت به شیوه‌ای جدید، پدیده‌ای پیامدی و همزمان جزء جدایی ناپذیر جامعه صنعتی و حلقه‌ای مهم در باز تولید آن است (مومنی، ۱۳۸۶: ۱۵). در بسیاری از کشورها، امروزه گردشگری نیروی اصلی بهبود و رشد اقتصادی کشور محسوب شده و با فراهم آوردن فرصتی راهبردی به اقتصاد محلی تنوع بخشیده، موجب اشتغال زایی شده، ایجاد درآمد می‌کند و باعث افزایش ارزش منابع وارد شونده به محیط محلی می‌شود (قربانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۵). امروزه صنعت گردشگری به عنوان صنعتی نوپا و دارای ویژگی‌های بارز و منحصر بفرود، بخش مهمی از فعالیت‌های اقتصادی و تولیدی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را به خود اختصاص داده است (اونوتو^۱، ۲۰۰۷: ۱۱). همزمان بل‌پیشرفت بشریت در حوزه ارتباطات، گردشگری به عنوان یک صنعت بین‌المللی که از جنبه‌های متفاوتی می‌توان به آن نگاه کرد، وارد معادلات بشری گردید، به گونه‌ای که امروزه تکیه بسیاری از اقتصادها برای دستیابی به رشد اقتصادی بر صنعت گردشگری گذاشته شده است (حقیقت و دیگران، ۱۳۹۲: ۷۲). گردشگری از طریق تأثیر بر درآمد ملی، اشتغال، تغییر قیمت‌ها و تراز بازرگانی ملی، اقتصاد کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد (رضوانی، ۱۳۷۹: ۴۵). گردشگری نه تنها موجب کسب درآمد مستقیم و چند برابر چرخه پولی غیر مستقیم می‌شود، بلکه موجب رشد تولیدات صنایع دستی و صنعتی نیز می‌شود. پول‌هایی که گردشگر خرج می‌کند بر سیستم اقتصادی کشور میزبان اثرات مثبتی می‌گذارد (امیر حاجلو و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۸). گردشگری از پویاترین بخش‌های اقتصادی جهان است که بر اساس پیش‌بینی سازمان جهانی توریسم در چند سال آینده از لحاظ درآمد در رأس همه بخش‌های اقتصادی موجود در دنیا خواهد بود و بزرگترین بخش تجارت بین‌الملل را به خود اختصاص خواهد داد (داس^۲، ۲۰۱۲: ۴۷۲). بسیاری از کشورها، صنعت گردشگری را به‌عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی می‌دانند. اگر چه در مناطق مختلف، شرایط متفاوت است، ولی گردشگری همواره عامل مهمی برای توسعه اقتصادی به حساب می‌آید (مطیعی لنگرودی، ۱۳۹۲: ۷۶). صنعت گردشگری در سال‌های اخیر، به منزله یک عامل مهم در ایجاد اشتغال، سرمایه‌گذاری و توسعه منطقه ای و یک عامل ایجاد انگیزش در اقتصاد عمومی تلقی می‌شود؛ توسعه این صنعت در کشورهای صنعتی، موجب تنوع درآمدها و کاهش ناهماهنگی در اقتصاد می‌گردد؛ و در کشورهای در حال توسعه، فرصتی برای صادرات، تولید ارز و ایجاد اشتغال است (نایب پور و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۹). گردشگری به عنوان یکی از بزرگ‌ترین بخش‌های صنعت خدمات مطرح می‌باشد و به‌عنوان مقوله اصلی در تجارت جهانی به کار می‌رود، نیز بسیار سریع‌تر از دیگر بخش‌های تجارت جهانی، در حال رشد می‌باشد (بیشویی، ۱۳۹۰: ۲۸). گردشگری نه تنها در پیشبرد اقتصاد ملی و درآمدهای ارزی نقش آفرین بوده، بلکه فعالیتی است پاکیزه و عاری از هر گونه آلودگی و در عین حال ایجادکننده مشاغل جدید (ابراهیم زاده و آقاسی زاده، ۱۳۹۰: ۶). توسعه صنعت گردشگری به خصوص در کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی چون نرخ بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه هستند؛ از اهمیت فراوانی برخوردار است (تقوایی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۲). مناطق مرزی استان گلستان با برخورداری از

چشم اندازهای طبیعی منحصربه‌فرد، آثار و ظلمانات تاریخی، جاذبه‌های فرهنگی متنوع در زمینه جذب گردشگر از قابلیت‌های ویژه‌ی برخوردار می‌باشند و بهره‌گیری از این قابلیت‌های ارزشمند و متنوع در صنعت گردشگری به مثابه منابع اقتصادی اهمیت دارند. هدف اصلی این تحقیق بررسی و تحلیلی نقش گردشگری در توسعه اقتصادی مناطق مرزی استان گلستان است. این پژوهش در پی پاسخ‌گویی به سؤالات زیر شکل گرفته است:

- گردشگری تا چه اندازه در توسعه اقتصادی مناطق مرزی استان گلستان نقش دارد؟
- تأثیر گردشگری در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و کاهش نرخ بیکاری در مناطق مرزی استان گلستان به چه میزان است؟
- نقش گردشگری در افزایش درآمد، بهبود سطح زندگی مردم، توسعه صنایع دستی و بومی تا چه اندازه است؟

مبانی نظری

امروزه صنعت گردشگری به عنوان صنعتی پویا و فراگیر، همه‌ارکان وجودی یک جامعه و سیستم جهانی را در بر گرفته است. گردشگری از بزرگ‌ترین صنایع دنیا و وابسته به بخش عمده‌ای از اقتصاد جهانی، پدیده‌ای است که از تحرک بالایی در تغییرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی برخوردار است که با اثرگذاری بر بنیان‌های اقتصادی، اجتماعی و محیطی، اثرات و پیامدهای گوناگونی را در پی دارد (هاشم پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۰). یکی از منابع عمده ایجاد درآمد و رهایی از مشکلات مربوط به محدودیت منابع درآمد ملی در صحنه بین‌المللی، صنعت گردشگری است که طی سال‌های اخیر توانسته به عنوان منبع درآمد مهمی برای بسیاری از کشورهای جهان مطرح گردد (کارگر، ۱۳۸۶: ۱۱۲). قرن بیست و یکم، قرن بهره‌گیری از فرصت‌های تجاری ارزشمند در بخش خدماتی به ویژه گردشگری است. از آنجا که مسافران و جهانگردان یک منبع ارزی به حساب می‌آیند، مسافرت و گردشگری در تولید محصول ناخالص ملی نقشی مهم ایفا می‌کنند (گی، ۱۳۸۶: ۲۶۳). گردشگری به عنوان یک فعالیت پایه اقتصادی، می‌تواند زمینه‌های اصلی بهبود سطح کیفیت زندگی ساکنان محلی را فراهم آورد (رمضان زاده لسبویی و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۲). صنعت گردشگری در بسیاری از کشورهای جهان به عنوان یک منبع درآمد پایدار محسوب می‌شود که این امر علاوه بر تاثیر مثبت خود بر اقتصاد کشورها، به عنوان یک عامل مهم و موثر اشتغال‌زایی و رفع محرومیت به شمار می‌رود (صیدایی و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۶). صنعت گردشگری دارای آثار اقتصادی گسترده‌ای است، افزایش اشتغال و تنوع فعالیت‌های اقتصادی، کاهش بیکاری و ایجاد اشتغال برای مردم کم‌درآمد، ارتقای سطح زندگی مردم، بهبود زیرساخت‌ها و امکانات موجود از مهم‌ترین تاثیرات مثبت اقتصادی توسعه گردشگری به شمار می‌روند. صنعت گردشگری می‌تواند تاثیر مهمی بر افزایش اشتغال، درآمدهای مرتبط با مکان‌های اقامتی و نیز درآمدهای دولتی کشورها داشته باشد (طیبه و همکاران، ۱۳۸۶: ۹۱). امروزه صنعت گردشگری در دنیا، یکی از منابع مهم درآمد و در عین حال از عوامل موثر در تبادلات فرهنگی بین کشورها است و به عنوان گسترده‌ترین صنعت خدماتی جهان حایز جایگاه ویژه‌ای است. از این رو بسیاری از کشورها در رقابتی نزدیک و فشرده، در پی افزایش بیش از پیش منافع و عواید خود و از این فعالیت بین‌المللی اند (کاظمی، ۱۳۸۵: ۱). در مطالعات متعدد نقش گردشگری به عنوان منبع جدیدی برای ایجاد اشتغال، کسب درآمد، دریافت‌های مالیاتی بیشتر، جذب ارز و تقویت زیرساخت -

های اجتماعی که موجب رشد و توسعه سایر صنایع می‌شود، مورد تایید قرار گرفته است (کاظمی، ۱۳۸۷: ۱). اقتصاد دالان از صنعت گردشگری به عنوان یک صنعت مولد سرمایه و اشتغال زان نام می‌برد و توجه خاصی به این صنعت دارند؛ از این رو معتقدند توسعه صحیح گردشگری به لحاظ اقتصادی موجب افزایش ارزش آوری می‌شود (اربابیان، ۱۳۹۳: ۱۲۸). گردشگری به عنوان صنعتی اشتغال‌زا، فعالیتی در جهت فقرزدایی، اسبابی برای کسب ارزش خارجی و موتور محرک برای رشد اقتصادی جامعه تلقی می‌شود (رنجریان، ۱۳۸۸: ۱۴۶). گردشگری باعث ایجاد فرصت‌های شغلی، ایجاد درآمد، افزایش میزان تجارت خارجی و بالا بردن یک پارچگی ملی و آشنایی بین‌المللی می‌شود (بیشویی، ۱۳۹۰: ۱). هر کشوری به‌رغم میزان سطح توسعه‌ای که دارد، به دلیل اثرات مثبت گردشگری اعم از رشد و توسعه اقتصادی، ارتقا ارتباطات و صلح بین‌المللی، بهبود استاندارد زندگی، رونق کسب و کار جامعه محلی و توسعه صنعت، حفاظت از میراث فرهنگی خواهان رونق این صنعت است (پترسکا^۴، ۲۰۱۳: ۳۹). در بسیاری از کشورها، کشاورزی، صنعت و خدمات به عنوان منابع عمده کسب درآمد تلقی می‌شود، اما در بسیاری از جوامع که فاقد چنین منابع و امکاناتی می‌باشند صنعت گردشگری می‌تواند وسیله‌ای برای ایجاد فرصت‌های اشتغال و شکوفایی اقتصادی باشد (جهانیان و نادعلی پور، ۱۳۸۸: ۱۵۳). در بسیاری از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، صنعت گردشگری به دلیل داشتن مزایای رقابتی به یکی از مهم‌ترین بخش‌های حیاتی، محرک و موتور رشد و توسعه اقتصاد تبدیل شده است و در رقابتی تنگاتنگ با بزرگ‌ترین کسب و کارهای جهان مانند صنعت خودرو سازی و نفت قرار دارد (عیسی زاده و قدسی، ۱۳۹۱: ۱۵۲). اقتصاددانان معتقدند که گردشگری یکی از امیدبخش‌ترین صنایعی است که جهان سوم می‌تواند از قابلیت‌های آن برای جانشینی دیگر صنایع و توسعه استفاده کند (جلالی، ۱۳۸۸: ۲۳). یکی از مهم‌ترین دلایل توجه و التفات دولت‌ها به گردشگری، اثرات اقتصادی این صنعت در توسعه و رشد ملی آن‌هاست. گردشگری ضمن ایجاد یک سلسله فعالیت‌های جدید در جامعه موجب فعال شدن سایر بخش‌های اقتصادی شده و می‌تواند در موازنه ارزی نیز اثرات سازنده‌ای داشته باشد (بمانیان و محمودی نژاد، ۱۳۸۸: ۲۲). صنعت گردشگری دارای آثار اقتصادی و اجتماعی قابل توجهی است. ایجاد اشتغال، دستیابی به درآمد ارزی پایدار و هم‌چنین شناخت دوسویه فرهنگی از آثار اقتصادی و اجتماعی این صنعت می‌باشد (رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۸۲: ۴۰). هدف از توسعه گردشگری، چه در سطح بین‌المللی و چه در سطح ملی، امکان توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی مقصد است. به همین دلیل، اکثر کشورهای جهان به اهمیت گردشگری در اقتصاد جهانی از نظر نقش آن در درآمد و اشتغال توجه کرده‌اند (رضوانی، ۱۳۸۷: ۹۰). گردشگری یکی از سریع‌ترین راه‌های بازگشت سرمایه است و بالاترین ضریب انباشت سرمایه را دارد و از ضریب تکاثری بالا نسبت به سایر فعالیت‌ها برخوردار می‌باشد (مطیعی لنگرودی و نصرتی، ۱۳۹۰: ۳۵۷). گردشگری سیستمی است که ارتباطات گسترده‌ای با سایر قسمت‌های اقتصادی، اجتماعی و غیره دارد. گردشگری نقش مهمی در ترغیب سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها، ایجاد درآمد برای دولت و اشتغال‌زایی مستقیم و غیر مستقیم در سراسر دنیا داشته است (ابونوری و اکبری، ۱۳۹۳: ۳۴).

پیشینه تحقیق

مطبیعی لنگرودی و رضائیه (۱۳۹۲) با روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از ابزار پرسشنامه به «ارزیابی اثرات اقتصادی گردشگری از دیدگاه جامعه میزبان در تفرج گاه بند ارومیه» پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که گردشگری اثرات مثبتی همچون ایجاد اشتغال برای جوانان و افزایش درآمد برای ساکنین محلی و اثرات منفی مانند افزایش قیمت زمین برای ساکنین محلی به دنبال داشته است. علیقلی‌زاده و همکاران (۱۳۸۶) در مطالعه‌ای تحت عنوان نگرش جامعه میزبان به اثرات محیطی و اقتصادی در نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان نوشهر به این نتیجه رسیدند که بین گردشگری و شاخص‌هایی نظیر افزایش فرصت‌های شغلی، ایجاد اشتغال برای جوانان روستا، افزایش سطح درآمد و افزایش درآمدهای عمومی نهادهای محلی همانند دهیاری‌ها همبستگی مثبتی وجود دارد. یوسفی‌پور (۱۳۷۹) در مطالعه‌ای با عنوان نقش صنعت گردشگری در توسعه اقتصادی ایران و راه‌های گسترش آن، به مقایسه آماری بین درآمد‌های گردشگری ایران و جهان پرداخته و نشان می‌دهد که سهم ایران از این درآمد‌ها تنها یک درصد است و این امر حاکی از آن است که در برنامه‌های عمرانی و توسعه کشور به گردشگری توجه بسیار کمی شده است. زارعی‌نمین و همکاران (۱۳۹۰) در بررسی اثرات درآمدی صنعت گردشگری بر رشد اقتصادی کشورهای اسلامی عضو «دی ۸» به این نتیجه دست یافته‌اند که درآمدهای ناشی از گردشگری تاثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی این مجموعه از کشورها داشته است. صباغ‌کرمانی و امیریان (۱۳۷۹) به بررسی اثرات اقتصادی گردشگری در ایران با استفاده از تحلیل داده - ستانده پرداخته‌اند. در این مقاله، اثر مخارج گردشگران خارجی بر تولید در آمد، اشتغال، عواید دولت، توزیع درآمد و واردات محاسبه شده است. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که فعالیت‌های هتل‌داری، صنایع غذایی، صنایع دستی و صنعت حمل و نقل داخلی بیشترین تاثیر را پذیرفته و بیشترین سهم را از تولید، درآمد و اشتغال ایجاد شده در اثر مخارج گردشگران خارجی را به خود اختصاص داده‌اند. توکلی و هدایتی (۱۳۸۷) در مطالعه‌ای با عنوان چالش‌های گردشگری در مناطق مرزی سیستان، ضمن شناسایی چالش‌های توسعه صنعت گردشگری در مناطق مرزی، بمیان اهمیت این صنعت در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی پرداخته‌اند. کاظمی (۱۳۸۲) در مقاله خود با عنوان «آثار اقتصادی و فرهنگی توسعه جهانگردی از دیدگاه ساکنان» به بررسی و تحلیل دیدگاه ساکنان مقصدهای جهانگردی نسبت به آثار اقتصادی و فرهنگی این پدیده بر اساس پژوهش‌های انجام شده پرداخته و به این نتیجه رسیده است که شناسایی آثار واقعی جهانگردی در ادراک و نگرش ساکنان در توسعه این صنعت تاثیر به‌سزایی دارد. نایب‌پور و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیقی به تحلیل عوامل موثر در صنعت گردشگری منطقه مرزی سیستان پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که عدم وجود امکانات لازم برای پذیرایی از گردشگران، فقدان امکانات رفاهی و تفریحی، عدم تبلیغات موثر و اطلاع‌رسانی صحیح، از موانع اساسی بر سر راه توسعه گردشگری منطقه سیستان به حساب می‌آید. صیدایی و رستمی (۱۳۹۱) با روش پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسشنامه به «سنجش تأثیرات اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری شهر کرمانشاه» پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد؛ با توجه به توانمندی‌های شهر کرمانشاه

توسعه گردشگری به ترتیب در توسعه اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی تاثیر معنی‌داری داشته و به ترتیب ۱۷ و ۱۶ درصد تغییرات اقتصادی و اجتماعی به توسعه گردشگری بر می گردد. مهربانی بشرآبا دی و همکاران (۱۳۸۹) در مطالعه بررسی نقش گردشگری در اقتصاد استان کرمان و توسعه کالبدی شهرستان های آن به این نتیجه دست یافتند که توسعه صنعت گردشگری در استان کرمان می تواند محرک خوبی در توسعه اقتصادی استان باشد. امیر حاجلو و همکاران (۱۳۹۲) با روش توصیفی - تحلیلی و بهره گیری از پرسش نامه و با استفاده از تکنیک رتبه بندی و براساس تشابه به راه حل ایده آل (تکنیک تاپیس) به ارزیابی و اولویت بندی اثرات گردشگری در سطح ملی پرداخته اند. نتایج تحقیق بیان گر آن است که در بین پیامدهای گردشگری بیشترین آثار مثبت مربوط به بوع اقتصادی و در مرحله بعد اجتماعی است. بالاترین اولویت اثرات اقتصادی و اجتماعی گردشگری شامل اشتغال زایی و کمک به توسعه منطقه ای و تغییر در الگوهای فرهنگی و ارتقاء سطح آگاهی بود. طیبی و همکاران (۱۳۸۶) در مطالعه ای با عنوان «بررسی رابطه توسعه گردشگری و رشد اقتصادی در ایران ۱۳۸۳ - ۱۳۳۸» به بررسی رابطه علی میان گردشگری و رشد اقتصادی برای ایران پرداخته اند. نتایج تحقیق نشان داد؛ بین توسعه گردشگری بین المللی و رشد اقتصادی رابطه متقابل و دو طرفه ای وجود دارد؛ به طوری که می توان گفت هر چه کشور از رشد اقتصادی بیشتری برخوردار باشد، از تعداد گردشگران بیشتری نیز برخوردار است و هم چنین، هر چه گردشگری بین المللی کشور از میزان توسعه بالاتری برخوردار باشد، کشور به رشد اقتصادی بیشتری نیز دست خواهد یافت. امیریان (۱۳۸۳) در مطالعه ای تحت عنوان بررسی اثرات اقتصادی گردشگری در ایران به این نتیجه رسیده است که توسعه گردشگری در ایران باعث بهبود توزیع درآمد و اشتغال زایی می شود. بلیسل و هوی (۱۹۸۰) در پژوهشی تحت عنوان «تاثیر گردشگری بر ساکنین محلی در نواحی روستایی بریتش کلمبیا» به این نتیجه رسیده اند که ۸۴ درصد ساکنان، گردشگری را عامل ایجاد اشتغال در ناحیه محل سکونت شان می دانند. اکبر پور سراسکانرود و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان «سنجش تاثیرات گسترش گردشگری بر ابعاد توسعه پایدار در شهرستان هشتروند» اظهار نموده اند که به رغم اثرات مثبت اقتصادی در برخی جنبه های اجتماعی و اغلب جنبه های زیست محیطی پیامدهای منفی بوده که به اشکال گوناگون به ناپایداری شهری منطقه کمک می کند. صادق پور (۱۳۸۵) در مطالعه ای با عنوان «گردشگری و نقش آن در توسعه جوامع محلی» نتیجه گرفت؛ گردشگری فعالیتی است مهم که بافت محلی اجتماعی و اقتصادی را از منظرهای مختلف تحت تاثیر قرار می دهد. به نظر وی گردشگری هم چنان به عنوان یک فرصت راهبردی به شمار می رود، اما نیازمند تحلیل از منظر محلی و با احتساب واقعیت های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است. کوکیور (۱۹۹۶) در مطالعاتی که در بالی انجام داده به این نتیجه رسیده است که گردشگری منبع عمده ایجاد فرصت های شغلی است، به طوری که توانسته نیروی انسانی زیادی را از سراسر منطقه جلب کند، چرا که فعالیت و اشتغال در بخش گردشگری در قیاس با دیگر بخش های اقتصاد سنتی همچون کشاورزی، توانسته است، دستمزد های بالاتری برای افراد به وجود آورد. علی تاج (۱۳۸۰) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی آثار گردشگری بر درآمد، واردات، ارزش افزوده و اشتغال با استفاده از مدل داده - ستانده پرداخته است. نتایج نشان داد

بخش حمل و نقل و هتل و رستوران بیشترین درآمدزایی و اشتغالزایی را دارند. در مجموع نتایج مطالعات سایر محققین نشان داده؛ توسعه گردشگری در یک منطقه از نظر اشتغالزایی برای جوانان، افزایش اشتغال موقت و پاره وقت، فراهم شدن امکان جذب بیکاران فصلی، کاهش نرخ بیکاری، افزایش درآمد ساکنین محلی، افزایش درآمدهای عمومی نهادهای محلی، افزایش سرمایه گذاری در زیرساخت‌ها به ویژه خدمات رفاهی گردشگری، رونق بازار صنایع دستی و بومی، کمک به توسعه فعالیت های هتل داری و صنایع دستی و حمل و نقل داخلی، بهبود توزیع درآمدها، ارتقای سطح آگاهی مردم، تاثیر بر بافت محلی اجتماعی و اقتصادی، تغییر در الگوهای فرهنگی و ... تاثیر به سزایی دارد.

قلمرو و محدوده پژوهش: استان گلستان در محدوده جغرافیایی ۵۳ درجه و ۵۱ دقیقه تا ۵۶ درجه و ۲۲ دقیقه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۳۰ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۸ دقیقه عرض شمالی در بخش شمالی کشور واقع شده است (معاونت برنامه ریزی استانداری گلستان، ۱۳۹۰:۳). این استان از شمال به جمهوری ترکمنستان، از غرب به استان مازندران و دریای خزر و از جنوب به استان سمنان و از شرق به استان خراسان محدود می شود. استان گلستان متشکل از ۱۴ شهرستان، ۲۹ شهر، ۲۷ بخش، ۶۰ دهستان، ۱۰۰۴ آبادی مسکونی است. مساحت استان ۲۰۴۳۸ کیلومتر مربع معادل ۱/۳ درصد از کل مساحت کشور و بیست و یکمین استان از حیث وسعت می باشد. استان گلستان به دلایلی قرار گرفتن در شمال رشته کوه البرز به سه بخش کوهستانی، دامنه ای و جلگه ای تقسیم شده است. این استان در سال ۱۳۷۶ از استان مازندران جدا و نام گلستان از چشم اندازهای طبیعی استان و همچنین پارک ملی گلستان گرفته شده است. بر اساس برآوردهای آماری سال ۱۳۹۲ جمعیت استان برابر با ۱۸۴۷۰۰۰ نفر می باشد که از این تعداد ۹۶۸۰۰۰ نفر آن را جمعیت شهری و ۸۷۹۰۰۰ نفر را جمعیت روستایی تشکیل می دهد (دفتر برنامه ریزی و بودجه استانداری، ۱۳۹۳:۱). توزیع جمعیت در استان گلستان یکی ک نواخت نیست به طوری که بیشتر جمعیت در منطقه ای بنام کوهپایه های شمالی البرز تا گرگان رود متمرکز شده اند، زیرا در این منطقه به دلیل بارش زیاد و خاک حاصل خیزی شرایط مناسب تری برای زندگی وجود دارد. تراکم نسبی جمعیت استان در سال ۱۳۹۲ معادل ۹۰/۴ نفر در کیلومتر مربع بوده است. از نظر ساختار سنی بخش از ۷۰ درصد از جمعیت استان در گروه سنی ۱۵ تا ۶۴ سال، ۲۵/۸ درصد در گروه سنی کمتر از ۱۴ سال و ۴/۲ درصد در گروه سنی ۶۵ سال و بیشتر قرار دارند. استان گلستان با برخورداری از تاریخ کهن شش هزار ساله و سکه و نت اقوام مختلف فارس، بلوچ، کرد، ترک، ترکمن، قزاق و ... از تنوع قومی و فرهنگی خاصی برخوردار بوده به طوری که این تنوع قومی و فرهنگی در شمال کشور، ایرانی کوچک را تشکیل داده که اقوام مختلف با فرهنگ های متنوع به صورت مسالمت آمیز در کنار یکدیگر زندگی می کنند. قومیت فارس با ۴۱ درصد، ترکمن با ۳۲/۸ درصد و قومیت سرخستانی با ۱۵/۷ درصد، بلوچ ۴ درصد بخش ترین جمعیت را در استان دارند و حدود ۶/۵ درصد بقی جمعیت را سایر قومیت ها تشکیل می دهند (شعبانی، ۱۳۸۹: ۱۴۸). آثار و اسناد تاریخی به دست آمده در استان گلستان نشان گر آن است که از دیر باز جامعه ای اسکان یافته بوده و قدمت آن به شش هزار سال قبل بر می گردد (مهندسین مشاور هامون یک، ۱۳۸۲: ۵۵). درحقیقت یکی از قدیمی ترین ایالت های ایران و مرکز عمده آریایی ها در شمال ایران بوده است. (شربتی، ۱۳۸۹: ۵۷). آب و هوای استان گلستان تحت تاثیر عوامل گوناگونی چون عرض جغرافیایی، ارتفاع و

امتداد رشته کوه های البرز، فاصله از دریا، بیابان ترکمنستان و نیز جلگه سبیری در شمال روسیه، وزش بادهای محلی و ناحیه ای و پوشش متراکم جنگلی از تنوع زیادی برخوردار است (قاسم پور و هم کاران، ۱۳۷۹: ۳).

جدول ۱: تقسیم‌بندی جاذبه‌های گردشگری مناطق مرزی استان گلستان بر اساس کارکردهای مختلف

کارکرد	جاذبه‌ها
جاذبه‌های طبیعی (اکوتوریسم)	تالاب‌ها: آلاگل، آجی گل، آلما گل، گمیشان، اینچه
	گل‌فشان: قارنیاق، نفتیلجه، گوبل‌چه، اینچه
	دریا: سواحل بندر ترکمن
	منطقه شکار ممنوع: قازانقابه
	جزایر: آشوراده
	سدها: گلستان، بوستان، وشمگیر، دانشمند، آلاگل
	ذخیره گاه: رویشگاه پسته وحشی قازانقابه
	رودخانه: اترک، قره سو
جاذبه‌های تاریخی	قلعه‌ها: جیق، گیری قلعه، منسجیق، سلطانعلی، بی بی حلیمه، دخمه آق نید
	تپه‌ها و محوطه‌های باستانی: آبادان تپه ۱ و ۲، ملک علی تپه، ملا علی تپه، قوش تپه، اورکت تپه، گمیش تپه، گلی تپه، یاریم تپه، دیش تپه، گوگ تپه، یلقی تپه، اوج تپه
	برج: قابوس
	شهرهای تاریخی: جرجان و دشت حلقه
جاذبه‌های فرهنگی و مذهبی	خانه‌های قدیمی: خوزینی‌ها، گولانی‌ها، امیر مختارروس، شیرمحمدلی
	پل‌ها: آق قلا و قره سو
جاذبه‌های فرهنگی و مذهبی	مدارس و مسجد: کریم ایشان، مسجد جامع گمیشان
	سایر جاذبه‌ها، دیوار دفاعی گرگان، دژ آق قلا، خرابه پادگان روس‌ها
	جشن‌ها: شصت و سه سالگی مردان ترکمن، جشن برداشت گندم، جشن عروسی قوم ترکمن، مراسم سویدقازان
	اعیاد، قربان و فطر
	صنایع دستی: قالی، قالیچه، قارچین، پشته ترکمنی، زیور آلات ترکمنی، پلاس، گلدوزی روی لباس، نمد
	بازارها: بازارهای هفتگی در شهرهای مناطق مرزی، بازارچه ساحلی بندر ترکمن، بازارچه مرزی اینچه برون
جاذبه‌های فرهنگی و مذهبی	پوشش: پوشش سنتی زنان ترکمن (شامل روسری بزرگ گلدار، پیراهن بلند و ساده، عرق چین کوچک، گردنبند ساخته شده از پولک و سکه) و پوشش مردان ترکمن (شامل چلوار، کلاه پوستی، او چمک، شلوار بلند و نسبتاً تنگ)
	موزه‌ها: موزه فرش گنبد و مردم شناسی گمیشان
	سایر جاذبه‌ها: موسیقی ترکمنی، رقص خنجر، کشتی ترکمنی، سوارکاری و مسابقات اسبدوانی
	مکان‌های مذهبی - زیارتی: آرامگاه مختمقلی فراغی، آرامگاه خالد نبی، قدمگاه بهاء الدین نقشبندی، امامزاده یحیی بن زید

فرضیه های تحقیق

- بین گردشگری و ایجاد فرصت های شغلی جدید در مناطق مرزی استان گلستان رابطه معنی داری وجود دارد؛
- بین گردشگری و توسعه بازارهای محلی مناطق مرزی استان گلستان رابطه معنی داری وجود دارد؛
- گردشگری بر افزایش درآمد ساکنین مناطق مرزی استان گلستان تاثیر دارد؛
- گردشگری بر بهبود سطح زندگی مردم مناطق مرزی استان گلستان تاثیر دارد؛
- گردشگری بر توسعه صنایع دستی و بومی مناطق مرزی استان گلستان تاثیر دارد؛
- گردشگری بر کاهش نرخ بیکاری در مناطق مرزی استان گلستان تاثیر دارد.

روش تحقیق

پژوهش از نوع کاربردی و روش تحقیق آن نیز که بر پژوهش موردی استوار است، توصیفی - تحلیلی می باشد. در این راستا با هدف مطالعه و تحلیل نقش گردشگری در توسعه اقتصادی مناطق مرزی، به مرور مبانی نظری مرتبط با موضوع، از روش کتابخانه - ای و برای کسب داده های مورد نیاز، به شیوه پیمایشی که ابزار سنجش آن پرسشنامه محقق ساخته است، بهره گرفته شده است. جامعه آماری در این تحقیق ۲۷۴ نفر از اساتید دانشگاه ها، کارشناسان سازمان ها و موسسات بخش های دولتی و خصوصی فعال در حوزه گردشگری استان گلستان، گردشگران منطقه، مدیران محلی است. انتخاب جامعه آماری به دلایل آشنایی این افراد با قابلیت ها و موانع توسعه گردشگری استان، سابقه فعالیت در حوزه گردشگری، حضور موثر در متن فعالیت های گردشگری اسلند، نقش موثر در تصمیم گیری های حوزه گردشگری، سرمایه گذاران پروژه های گردشگری، صاحبان اماکن اقامتی و خدماتی گردشگری، بهره برداران مستقیم و غیر مستقیم از مزایای گردشگری و ... بوده است. محاسبه حجم نمونه از فرمول کوکران با خطای استاندارد ۵ درصد و سطح اطمینان ۹۵ درصد استفاده شده است. حجم نمونه این پژوهش بر مبنای محاسبات انجام گرفته و لحاظ نمودن عناصر فرمول کوکران ۲۷۴ نفر تعیین شد. برای انتخاب نمونه ها از روش نمونه گیری هدف مند استفاده شد. به منظور ارزیابی اعتبار گویه ها از روش اعتبار صوری استفاده شده است. در این راستا پرسشنامه به ۷ نفر از اساتید و صاحب نظران داده شد و بر مبنای نظرات آنان پرسش نامه اصلاح شد. سپس پرسش نامه اصلاح شده در بین ۳۰ نفر از پاسخ گویان به صورت پایلوت مورد آزمون قرار گرفت که ضریب آلفای کرونباخ بعدست آمده از این آزمون برابر با ۰/۹۱ بود. در نهایت برای تحلیل و آنالیز داده های بعدست آمده با استفاده از نرم افزار اس. پی. اس. اس^۷ و آزمون های کای اسکور و تی یک نمونه ای، به تحلیل نقش گردشگری در توسعه اقتصادی مناطق مرزی استان گلستان پرداخته است.

جدول ۲: توزیع فراوانی جامعه نمونه بر حسب نوع فعالیت

ردیف	جامعه نمونه	تعداد	درصد
۱	اساتید دانشگاه ها	۳۶	۱۳/۱
۲	کارشناسان سازمان‌های دولتی (فعال در حوزه گردشگری)	۸۷	۳۱/۸
۳	کارشناسان موسسات خصوصی (فعال در حوزه گردشگری)	۶۹	۲۵/۲
۴	مدیران محلی	۲۵	۹/۱
۵	گردشگران	۵۷	۲۰/۸
۶	جمع	۲۷۴	۱۰۰

جدول ۳: نتایج ضریب اعتبار پرسشنامه (آلفای کرونباخ)

نام متغیر	تعداد سوال	تعداد پرسشنامه	ضریب آلفای کرونباخ
ایجاد فرصت های شغلی جدید	۸	۳۰	۰/۹۳
افزایش درآمد ساکنین	۷	۳۰	۰/۹۰
بهبود سطح زندگی مردم	۷	۳۰	۰/۸۹
توسعه صنایع دستی و بومی	۸	۳۰	۰/۹۱
توسعه بازارهای محلی	۸	۳۰	۰/۹۲
کاهش نرخ بیکاری	۷	۳۰	۰/۸۸
کل	۴۵	۲۷۴	۰/۹۱

یافته ها

الف) یافته های توصیفی: با توجه به نتایج به دست آمده ۶۲/۴ درصد پاسخ گویان را مردان و ۳۷/۶ درصد را زنان تشکیل می دهند. به لحاظ میزان تحصیلات ۴۴/۲ درصد پاسخگویان دارای تحصیلات لیسانس، ۴۱/۶ درصد دارای تحصیلات فوق لیسانس و بالاتر و ۱۴/۲ درصد پاسخ گویان دارای تحصیلات فوق دیپلم بوده اند. نتایج نشان می دهد که به لحاظ سنی، بیش ترین فراوانی با ۳۵/۸ درصد مربوط به گروه سنی ۳۵-۴۴ ساله است. از لحاظ محل کار و فعالیت ۵۴ درصد پاسخگویان در سازمان های دولتی و ۴۶ درصد پاسخگویان در سازمان ها و موسسات غیر دولتی و خصوصی مشغول کار بوده اند. همچنین سابقه فعالیت ۵۰/۷ پاسخگویان بین ۱۰ تا ۱۹ سال، ۳۲/۵ درصد پاسخگویان ۲۰ سال و بیشتر و ۱۶/۸ درصد پاسخگویان کمتر از ۹ سال بوده است.

جدول شماره ۴: توزیع فراوانی و درصدی میزان هر یک از مغیبه‌های مستقل و وابسته تحقق

رتبه	بیشتر از زیاد	زیاد	متوسط	کم	کمتر از کم	تعداد	گویه‌ها
۲۷۴	۱۰۸	۹۹	۲۵	۲۳	۱۹	تعداد	نقش گردشگری در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در مناطق مرزی
۱۰۰	۳۹/۵	۳۶/۱	۹/۱	۸/۴	۶/۹	درصد	
۲۷۴	۱۰۱	۱۱۱	۴۱	۱۳	۸	تعداد	نقش گردشگری در افزایش درآمد ساکنین مناطق مرزی
۱۰۰	۳۶/۹	۴۰/۵	۱۵	۴/۷	۲/۹	درصد	
۲۷۴	۱۱۳	۱۰۲	۲۱	۲۵	۱۳	تعداد	نقش گردشگری در بهبود سطح زندگی مردم مناطق مرزی
۱۰۰	۴۱/۳	۳۷/۲	۷/۷	۹/۱	۴/۷	درصد	
۲۷۴	۹۶	۱۲۲	۳۴	۱۲	۱۰	تعداد	نقش گردشگری در توسعه صنایع دستی و بومی مناطق مرزی
۱۰۰	۳۵/۱	۴۴/۵	۱۲/۴	۴/۴	۳/۶	درصد	
۲۷۴	۱۰۷	۱۱۹	۱۷	۱۲	۱۹	تعداد	نقش گردشگری در توسعه بازارهای محلی مناطق مرزی
۱۰۰	۳۹/۱	۴۳/۴	۶/۲	۴/۴	۶/۹	درصد	
۲۷۴	۱۱۷	۱۰۴	۲۰	۱۹	۱۴	تعداد	نقش گردشگری در کاهش نرخ بیکاری در مناطق مرزی
۱۰۰	۴۲/۷	۳۸	۷/۳	۶/۹	۵/۱	درصد	

ظافته‌های جدول (۴) نشان می‌دهد که ۷۵/۶ درصد پاسخ‌گوینان تاثیر گردشگری بر ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، ۷۷/۴ درصد پاسخ‌گوینان نقش گردشگری بر افزایش درآمد ساکنین و ۸۰/۷ درصد پاسخ‌گوینان نقش گردشگری بر کاهش نرخ بیکاری در مناطق مرزی را در حد زیاد تا خیلی زیاد ارزیابی نموده‌اند. هم‌چنین بهبود سطح زندگی مردم از دیدگاه ۷۸/۵ درصد پاسخ‌گوینان، توسعه صنایع دستی و بومی از دیدگاه ۷۹/۶ درصد و توسعه بازارهای محلی مناطق مرزی از دیدگاه ۸۲/۵ درصد پاسخ‌گوینان در حد زیاد تا خیلی زیاد تحت تاثیر نقش گردشگری می‌باشند.

الف) یافته‌های استنباطی:

فرضیه ۱: بین گردشگری و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در مناطق مرزی رابطه معنی‌داری وجود دارد. تحلیلی آماری کای اسکوتر در ارتباط با نقش گردشگری در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید با مقدار آزمون ۲۷/۵ و درجه آزادی ۴، سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰۰ به دست آمده که می‌توان استنباط کرد که بین گردشگری و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در مناطق مرزی استان گلستان در سطح ۹۹ درصد رابطه معنی‌داری مشاهده می‌گردد.

جدول ۵: تحلیل نقش گردشگری در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید با استفاده از آزمون کای اسکوتر

فرضیه	آماره chi-square	درجه آزادی df	سطح معنی‌داری sig
ارتباط بین گردشگری و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید	۲۷/۵	۴	۰/۰۰۰۰

فرضیه ۲: بین گردشگری و توسعه بازارهای محلی مناطق مرزی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

نتایج حاصل از آزمون کای اسکوئر برابر با (chi-square= ۲۹) با سطح معناداری (sig: ۰/۰۰۰) است. این مقدار نشان می‌دهد که بین گردشگری و توسعه بازارهای محلی مناطق مرزی استان گلستان در سطح ۹۹ درصد رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۶: تحلیلی نقش گردشگری در توسعه بازارهای محلی مناطق مرزی با استفاده از آزمون کای اسکوئر

فرضیه	آماره chi-square	درجه آزادی df	سطح معنی‌داری sig
ارتباط بین گردشگری و توسعه بازارهای محلی مناطق مرزی	۲۹	۴	۰/۰۰۰

فرضیه ۳: گردشگری بر افزایش درآمد ساکنین مناطق مرزی استان گلستان تاثیر دارد.

با توجه به مقدار آماره $t=25/4$ و سطح معنی‌داری $Sig=0/000$ با اطمینان ۹۹٪ می‌توان گفت فرض صفر (H_0) رد شده و در نتیجه فرضیه مورد تایید قرار می‌گیرد.

جدول ۷: تحلیلی تاثیر گردشگری بر افزایش درآمد ساکنین مناطق مرزی با استفاده از آزمون t

سطح معنی‌داری	مقدار t	انحراف معیار	میانگین	فراوانی کل
۰/۰۰۰	۲۵/۴	۰/۵۶	۴/۲	۲۷۴

فرضیه ۴: گردشگری بر بهبود سطح زندگی مردم مناطق مرزی استان گلستان تاثیر دارد.

با توجه به مقدار آماره $t=28/6$ و سطح معنی‌داری $Sig=0/000$ با اطمینان ۹۹٪ می‌توان گفت فرض صفر (H_0) رد شده و در نتیجه فرضیه مورد تایید قرار می‌گیرد.

جدول ۸: تحلیل تاثیر گردشگری بر بهبود سطح زندگی مردم با استفاده از آزمون t

سطح معنی‌داری	مقدار t	انحراف معیار	میانگین	فراوانی کل
۰/۰۰۰	۲۸/۶	۰/۶۴	۴	۲۷۴

فرضیه ۵: گردشگری بر توسعه صنایع دستی و بومی مناطق مرزی تاثیر دارد.

با توجه به مقدار آماره $t=33/2$ و سطح معنی‌داری $Sig=0/000$ با اطمینان ۹۹٪ می‌توان گفت فرض صفر (H_0) رد شده و در نتیجه فرضیه مورد تایید قرار می‌گیرد.

جدول ۱۰: تحلیل تاثیر گردشگری بر توسعه صنایع دستی و بومی مناطق مرزی با استفاده از آزمون t

سطح معنی‌داری	مقدار t	انحراف معیار	میانگین	فراوانی کل
۰/۰۰۰	۳۳/۲	۰/۵۹	۳/۸۳	۲۷۴

فرضیه ۶: گردشگری بر کاهش نرخ بیکاری در مناطق مرزی تأثیری دارد.

با توجه به مقدار آماره $t=36$ و سطح معرّی داری $\text{Sig}=0/000$ با اطمینان ۹۹٪ می‌توان گفت فرض صفر (H_0) رد شده و در نتیجه فرضیه مورد تایید قرار می‌گیرد.

جدول ۱۱ تحلیل تأثیر گردشگری بر کاهش نرخ بیکاری در مناطق مرزی با استفاده از آزمون t

سطح معرّی داری	مقدار t	انحراف معیّله	میانگین	فراوانی کل
۰/۰۰۰	۳۶	۰/۶۹	۵/۴	۲۷۴

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه گردشگری به‌عنوان یکی از فعالیت‌های اقتصادی، مهم‌ترین عامل پیش‌ران توسعه در کشورهای پرجاذبه است. بسیاری از کشورهای این صنعت پویا را به‌عنوان یک ثروت با ارزش در نظر گرفته‌اند تا بتوانند از آثار مثبت آن برای درآمدزایی، اشتغال و رشد و توسعه استفاده نمایند. در این تحقیق که با هدف تحلیل نقش گردشگری در توسعه اقتصادی مناطق مرزی استان گلستان صورت گرفته است تعداد ۲۷۴ نفر از اساتید دانشگاه‌ها، کارشناسان سازمان‌ها و مؤسسات بخش‌های دولتی و خصوصی فعال در حوزه گردشگری، گردشگران، مدیران محلی به‌عنوان نمونه انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفتند. نتایج تحقیق حاضر در راستای اهداف مطرح‌شده و با توجه به فرضیات صورت‌بندی‌شده و همچنین، رابطه بین متغیرهای مورد تحقیق، نشان می‌دهد که ۷۵/۶ درصد پاسخگویان تأثیر گردشگری در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، ۷۷/۴ درصد پاسخ‌گویان نقش گردشگری در افزایش درآمد ساکنین و ۸۰/۷ درصد پاسخگویان نقش گردشگری در کاهش نرخ بیکاری در مناطق مرزی استان گلستان را در حد زیاد تا خیلی زیاد ارزیابی نموده‌اند. همچنین بهبود سطح زندگی مردم از دیدگاه ۷۸/۵ درصد پاسخ‌گویان، توسعه صنایع دستی و بومی از دیدگاه ۷۹/۶ درصد و توسعه بازارهای محلی مناطق مرزی از دیدگاه ۸۲/۵ درصد پاسخگویان در حد زیاد تا خیلی زیاد تحت تأثیر نقش گردشگری بوده است. نتایج آزمون فرضیات طرح‌شده نشان می‌دهد که بین گردشگری و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و کاهش نرخ بیکاری در مناطق مرزی استان رابطه معناداری وجود دارد. همچنین گردشگری در افزایش درآمد ساکنین، بهبود سطح زندگی مردم، توسعه صنایع دستی و بومی و توسعه بازارهای محلی مناطق مرزی استان گلستان تأثیر مثبت و مؤثر دارد. از مجموع آنچه بیان شد می‌توان به این نتیجه رسید که قابلیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری مناطق مرزی استان گلستان به دلیل تنوع، قدمت و منحصر به فرد بودن، برای توسعه اقتصادی این مناطق مناسب هستند. بررسی و مقایسه نتایج پژوهش حاضر با پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که نتایج به‌دست آمده در این تحقیق با نتایج حاصله در تحقیقات امیر حاجلو و همکاران (۱۳۹۲)، کوکیور (۱۹۹۶)، امیریان (۱۳۸۳)، مهربانی بشر آبادی و همکاران (۱۳۸۹)، ضربایی و پری‌خانی (۱۳۹۰)، زارعی‌نمین و همکاران (۱۳۹۰)، صیدایی و رستمی (۱۳۹۱)، مطهری‌لنگرودی و رضاییه (۱۳۹۲) سازگاری دارد زیرا همگی در مطالعات خویش دریافتند که رونق گردشگری در یک منطقه، توسعه اقتصادی را به دنبال خواهد داشت. نتایج این تحقیق می‌تواند برای برنامه‌ریزی توسط سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و خصوصی فعال در حوزه گردشگری استان گلستان (سازمان

میراث فرهنگی، استانداری، شهرداری ها، فرمانداری ها، دفتر خدمات گردشگری، صاحبان اماکن اقامتی و پذیرایی، فعالان اقتصادی، مراکز علمی و تحقیقاتی و ... مورد توجه و بهره برداری قرار گیرد.

پیشنهادها

برای استفاده مطلوب تر از جاذبه های مناطق مرزی در زمینه جذب گسترده گردشگران داخلی و خارجی و بهره مندی از مزایای اقتصادی گردشگری و بهکارگیری آن در بهبود وضعیت اقتصادی مردم و شکوفایی اقتصاد مناطق مرزی استان گلستان، مطلوب است پیشنهادهای ذیل، در عمل مورد توجه قرار گیرد.

- بهره گیری از ابزارهای مناسب و موثر تبلیغاتی برای معرفی جاذبه های گردشگری مناطق مرزی با هدف جذب بیشتر گردشگران علاقه مند به جاذبه های طبیعی و فرهنگی (اکوتوریسم ها و گردشگران فرهنگی).
- ایجاد انگیزه در بخش خصوصی برای سرمایه گذاری در بخش گردشگری مناطق مرزی و هدایت و حمایت صحیح از این بخش توسط دولت.
- توسعه بازارچه ساحلی بندر ترکمن و بازارچه مرزی اینچه برون و افزایش تنوع در محصولات عرضه شده.
- بازاریابی و تبلیغ محصولات گردشگری مناطق مرزی استان در داخل کشور.
- توسعه کمی اماکن اقامتی و پذیرایی و بهبود کیفیت ارائه خدمات به گردشگران در این مکان ها.

فهرست منابع

- ابراهیم زاده، عیسی و آقاسی زاده، عبدالله. (۱۳۹۰). تأثیر منطقه آزاد چابهار بر توسعه گردشگری حوزه نفوذ آن با بهره‌گیری از مدل رگرسیون و آزمون T. فصلنامه جغرافیا و توسعه. سال نهم. شماره ۲۱. صص ۲۶-۵.
- ابونوری، عباس‌علی و اکبری، زهرا. (۱۳۹۳). طبقه‌بندی عوامل موثر بر شاخص‌های اقتصادی گردشگری خارجی (مطالعه موردی: کشورهای منتخب). فصلنامه جغرافیا و توسعه. سال دوازدهم، شماره ۳۴. صص ۳۳-۵۶.
- اربابیان، شیرین؛ زمانی، زهرا و رحیمی، معصومه. (۱۳۹۳). بررسی اثر گردشگری در توسعه کار آفرینی. مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری. سال سوم، شماره ۱۰. صص ۱۴۶-۱۲۶.
- امیر حاجلو، الهام؛ تولایی، سیمین؛ زنگانه، احمد و زنگانه، ابوالفضل. (۱۳۹۲). ارزیابی و اولویت‌بندی اثرات گردشگری در سطح ملی با استفاده از فن Topsis. فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای. سال سوم، شماره ۱۰. صص ۲۶-۱۵.
- پیشویی، دیپاک. (۱۳۹۰). توریسم و توسعه اقتصادی (چاپ اول). ترجمه حیدر لطفی، حمید بقایی و مرتضی خاکسار. تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۱۹۹۸).
- بمانیان، محمدرضا و محمودی نژاد، هادی. (۱۳۸۸). مبانی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری روستایی (چاپ اول). تهران: هله.
- تقوایی، مسعود و رنجبر دستنایی، محمود. (۱۳۸۹). تحلیلی بر پراکنش امکانات و خدمات مسیر گردشگری شمال شرق استان چهارمحال بختیاری. مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری. سال اول، شماره ۱. صص ۴۸-۲۱.
- جلالی عنبرودی، طاهره. (۱۳۸۸). بررسی و پهنه‌بندی اقلیم توریستی استان آذربایجان شرقی. پایان‌نامه تحصیلی کارشناسی ارشد جغرافیا و اقلیم‌شناسی (چاپ نشد). دانشگاه تبریز.
- جهانیان، منوچهر و نادعلی‌پور، زهرا. (۱۳۸۸). مدیریت گردشگری (چاپ اول). تهران: جهاد دانشگاهی.
- حقیقت، علی، خرسندیان، عبدالحق و عربی، حامد. (۱۳۹۲). بررسی رابطه علیت میان رشد اقتصادی و توسعه گردشگری در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا. فصلنامه سرعیت‌های راهبردی و کلان. سال یکم، شماره ۲. صص ۱۰۸-۷۱.
- دفتر برنامه‌ریزی و بودجه استانداری استان گلستان. (۱۳۹۳). گلستان در افق ۱۴۰۴. گرگان: معاونت برنامه‌ریزی استانداری استان گلستان.
- رضوانی، علی‌اصغر. (۱۳۷۹). جغرافیا و صنعت توریسم (چاپ سوم). تهران: دانشگاه پیام نور.
- رضوانی، محمدرضا. (۱۳۸۷). توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار (چاپ اول). تهران: دانشگاه تهران.
- رنجبرطن، بهرام و زاهدی، محمد. (۱۳۸۸). شناخت گردشگری (چاپ ششم). اصفهان: چهارباغ.
- رکن‌الدینی افتخاری، علی‌رضا و قادری، اسماعیل. (۱۳۸۲). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی. فصلنامه مدرس دوره ششم، شماره ۲. صص ۴۷-۳۲.

- رمضان زاده لیسبویی، مهدی؛ حیدری، زهرا و گلین شریف دینی، جواد. (۱۳۸۹). امنیت و توسعه فعالیت‌های گردشگری در شهرهای ساحلی (مطالعه موردی: سواحل شهر رامسر). چکیده مقاله‌های همایش ملی امنیت در شهرهای ساحلی. فرماندهی انتظامی استان هرمزگان.
- شربتی، اکبر. (۱۳۸۹). جای‌گاه جاذبه‌های یادمانی و تاریخی استان گلستان در جذب توریست. فصلنامه آمایش. سال سوم. شماره ۸. صص ۶۹-۵۵.
- شعبانی، خلیل. (۱۳۸۹). بررسی ساختار اجتماعی و فرهنگی اقوام ساکن در ایران با تکیه بر استان گلستان. فصلنامه فرهنگ گلستان. سال دوم. شماره ۴. صص ۱۵۹-۱۳۳.
- صیدایی، سید اسکندر و رستمی، شهین. (۱۳۹۱). سنجش تأثیرات اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری (نمونه موردی: شهر کرمانشاه). مجله برنامه‌ریزی فضایی. سال دوم. شماره ۳. صص ۱۱۰-۹۵.
- عیسی زاده، سعید و قدسی، سوده. (۱۳۹۱). محاسبه ضرایب اشتغال‌زایی بخش گردشگری در اقتصاد ایران با استفاده از مدل داده - ستانده. فصل‌نامه مطالعات مدیریت گردشگری. سال هفتم. شماره ۱۷. صص ۱۷۲-۱۵۱.
- طبعی، سید کم‌لی؛ بابکی، روح‌الله و جباری، امیر. (۱۳۸۶). بررسی رابطه‌ی توسعه گردشگری و رشد اقتصادی در ایران (۱۳۸۳-۱۳۳۸). پژوهش‌نامه‌ی علوم انسانی و اجتماعی. سال هفتم. شماره ۲۶. صص ۱۱۰-۸۳.
- قاسم پور، محمود؛ شعبانی، خلیل؛ شاهکوهی، اسماعیل و حسن زاده، منیژه. (۱۳۷۹). جغرافیای استان گلستان (چاپ سوم). تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- قربانی، رسول؛ زاد ولی خواجه، فاطمه و زاد ولی خواجه، شاهرخ. (۱۳۹۳). ارزیابی اثرات منفی توسعه گردشگری بر روستاهای جاذب گردشگر (نمونه موردی: روستای کندوان - شهرستان اسکو). فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای. سال چهارم. شماره ۱۵. صص ۱۱۸-۱۰۳.
- کارگر، بهمن. (۱۳۸۶). توسعه شهرنشینی و صنعت گردشگری در ایران (چاپ اول). تهران: سازمان جغرافیایی پژوهش‌های مسلح.
- کاظمی، مهدی. (۱۳۸۷). تحلیل ادراک شهروندان زاهدانی در توسعه گردشگری چاه‌بهار. فصلنامه جغرافیا و توسعه. شماره ۱۲. صص ۵۲-۳۲.
- کاظمی، مهدی. (۱۳۸۵). مدیریت گردشگری (چاپ دوم). تهران: سمت.
- گئی، چاک وای. (۱۳۸۶). جهانگردی در چشم‌انداز جامع (چاپ چهارم). ترجمه علی پارسائیان و سید محمد اعرابی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۱۹۹۷).
- مطیعی لنگرودی، سید حسن و رضائیه آزادی، مریم. (۱۳۹۲). ارزیابی اثرات اقتصاد گردشگری از دیدگاه جامعه‌میزبان در تفرجگاه بند ارومیه. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. سال دوم. شماره ۲. صص ۷۵-۹۱.

- مطیعی لنگرودی، سید حسن و نصرتی، ماهره. (۱۳۹۰). امکان‌سنجی توسعه گردشگری در نواحی روستایی از دیدگاه گردشگران بخش گرگان رود شهرستان تالش. مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی. سال ۲۲. شماره ۴۱. صص ۸۴-۶۹.
  - مهندسین مشاور هامون یک. (۱۳۸۵). برنامه‌ریزی توسعه و آمایش استان گلستان فعالیت‌های تولیدی و اقتصادی. گرگان: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گلستان.
  - معاونت برنامه‌ریزی استانداری. (۱۳۹۰). گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سال ۱۳۸۹ استان گلستان. گرگان: استانداری گلستان.
  - مؤمری، مصطفی. (۱۳۸۶). توسعه شهرنشینی و صنعت گردشگری در ایران از مفهوم تاراهکار (چاپ اول). تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
  - نایب پور، محمد؛ ویسیان، محمد؛ احسان زاده، ناهید و محمدی حمیدی، سمیه. (۱۳۹۲). تحلیلی بر عوامل مؤثر در صنعت گردشگری منطقه مرزی سیستان با استفاده از روش SWOT. پژوهش‌نامه مطالعات مرزی. شماره سوم. دوره ۲. صص ۹۰-۶۵.
  - هاشم پور، سیده فهیمه؛ لحمیان، رضا و براری، معصومه. (۱۳۹۱). بررسی اثرات اقتصادی و زیست محیطی گردشگری شهری از دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: شهر بابلسر). فصلنامه اکوسیستم‌های طبیعی ایران. سال سوم. شماره اول. صص ۶۳-۴۹.
- Das, J. and Dirieno, Cassandra. E. (2012). Global tourism competitiveness & freedom of the press, Journal of Travel Research, 47 (4) , 470-492.
  - Petrevaska, B. (2013). Investigating tourism seasonality in Macedonia, UTMS Journal of Economics, vol. 4, No, 1, PP. 37- 54.
  - World Tourism Organization. (2007). Tourism highlights Edition, A available in “www.Unwto.com”.